

A gazdasági szaknyelv reáliáinak élete, fejlődése és halála

Lakatos-Báldy Zsuzsanna

Összefoglalás

Az idők folyamán a szaknyelvek reáliái és terminusai is változnak, módosulnak, átalakulnak, esetleg kibálnak. Ezt a jelenséget, példaként, a BGE jogelődje, a Külkereskedelmi Főiskola kiadásában készült „Külkereskedelmi ismeretek portugál nyelven” című tankönyv megújításához kapcsolódóan szeretnénk görse alá venni. Klaudy Kinga szerint a társadalmi és ipari, kereskedelmi élet reáliái (pl. cégek, banki intézmények, pénznemek, jogi berendezkedés) a történelem fejlődésével párhuzamosan történelmi reáliákká válnak (pl. pénzek: líra, márka stb.). Ha a nemzetközi ipart, bankrendszert, kereskedelmet nézzük, ezen a területen reáliákról csak tágabb értelemben lehet beszélni, hiszen a globalizáció nemzetek feletti, a szűkebb értelemben vett reáliáknak pedig egyik fontos tulajdonsága, hogy van nemzeti identitásuk. A nemzetközi életüket figyelembevéve Klaudy Kinga terminologizálódott reáliáknak nevezi őket. A portugál külkereskedelmi szaknyelvi jegyzet megújítását 2022 óta végezzük. A korábbi, még főiskolai jegyzet 1993-ban készült, ezért a (terminologizálódott) reáliák frissítése, megtartása, módosítása vagy elvetése az eltelt idő és a közben bekövetkezett változások alapján feltétlenül szükséges. Ehhez a munkához kapcsolódóan igyekszünk megvizsgálni, hogyan alakult ezen (történelmi) szaknyelvi reáliák sorsa, valamint kitekintést nyújtani a terület általános kérdéseire.

Kulcsszavak: történelmi reáliák, terminusok, globalizáció, kultúra, szaknyelv

The life, development and death of economy-specific elements

Abstract

Over time, culture-, history- and economy-specific elements and terminology of technical languages change, they are modified, transformed or even become extinct. We would like to look at this phenomenon in the context of the revised textbook "Foreign Trade in Portuguese", published by the College of Foreign Trade, the legal successor of the Budapest University of Economy (BGE). According to Kinga Klaudy, the specific elements of social, industrial and commercial lives (e.g. those of firms, banking institutions, currencies, legal systems) become history-specific elements (e.g. currencies: lira, mark, etc.) as history evolves. If we look at international industry, banking and trade, we can only speak of these specific elements in a broader sense, since globalisation is supranational, and one of the important characteristics of such specific elements in a narrower sense is that they have national identity. Taking into account their international life, Kinga Klaudy calls them terminologised specific elements.

The Portuguese Foreign Trade Linguistic Dictionary has been updated since 2022. The previous edition, a college edition, was produced in 1993, so it is absolutely necessary to update, revise, maintain, modify or discard the (terminologised) specific elements taking into account political and historical changes that have occurred in the meantime. This article will examine how these history- and economy-specific elements have evolved and discuss general issues related to history-specific elements.

Keywords: history-specific elements, terms, globalisation, culture, language

Bevezetés

A külkereskedelmi szaknyelv reáliái

A gazdaság és kereskedelem nyelve valószínűleg az egyik legnagyobb múlttal rendelkező szaknyelv. Az ember, már az ősidőkben is csereberélt. A javak cseréje szükségszerűen felvetette az áruk megnevezését, a tranzakció megnevezését, az áru értékének a mérhetőségét, amit az emberiség kezdetben az árupénzzel (például kavics, só, kecske, tevé) oldott meg. A pénz, mint fizetőeszköz feltalálása a gazdaság, s így a gazdasági szaknyelv kialakulásának kezdete lehetett. Így a gazdasági reáliák olyan fogalomkör, amely a gazdasági tevékenység valóságát jelenti. Keletkezésük, életük, átalakulásuk és némely esetben haláluk összetett folyamat, amelyet számos tényező befolyásol, és szorosan összefügg a gazdaság fejlődésével és változásával.

Azt is hozzá kell tenni, hogy ekkor még a gazdasági szaknyelv egy adott kultúr- és nyelvközösségre volt jellemző, és lehet, hogy egy másik kultúra számára ismeretlen volt. Például egy adott országban használt gazdasági kifejezések más országban másképpen nevezhetők meg, vagy lehet, hogy egy adott országban egyáltalán nincsenek hasonló fogalmak.

A gazdasági szaknyelv azonban mégis lényegében ugyanarról beszél mindenhol a világon, csak a fogalmak neve más. Ahhoz, hogy egy gazdasági szaknyelv értelmezhető legyen egy adott kultúra, ország vagy nyelvközösség számára, az egyes fogalmakat és jelenségeket adott helyen át/le kell fordítani és megfelelő kontextust kell adni hozzá, ahhoz, hogy az értelmezhető legyen.

Ezért vált nagyon fontossá a terminológizálás. A gazdasági reáliák és terminusok közötti kapcsolatokról szólva, először is fontos megérteni, hogy mi is az a reália és mi is az a terminus. A reália a valóságban létező dolgokat, jelenségeket jelenti, míg a terminusok a gazdasági fogalmakat, kifejezéseket takarják kultúrafüggetlenül, minden kultúra számára érthető módon.

Ha a mai nemzetközi ipart, bankrendszert, kereskedelmet nézzük, reáliákról csak tágabb értelemben lehet beszélni, hiszen a globalizáció nemzetek feletti, ezzel szemben a szűkebb értelemben vett reáliáknak egyik fontos tulajdonsága, hogy van nemzeti identitásuk.

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a gazdasági reáliák keletkezését, életét, átalakulását és esetleges halálát, és megvizsgálja, hogy a hipotézisekben szereplő feltételezések igazak-e. Véleményünk szerint a szaknyelvek reáliái az idők folyásával változnak, módosulnak, átalakulnak, kihalnak. Ezt a Külkereskedelmi ismeretek portugál és spanyol nyelvű korábbi kiadású tankönyvek - mint kutatási anyag - alapján szeretném igazolni.

Rövid történeti áttekintés

A magyar gazdasági szaknyelv történetét tekintve 1493-ból már rendelkezünk olyan nyelvemlékkel, amely a pénzkölcsönkérés és a kölcsönmegadás üzleti aktusának magyar nyelven történt megörökítése, amelyben megjelennek a *zálog*, *nyugtatóvány*, *nyugta* szavak.

A nyelvújítás a gazdasági nyelv szókincsére is kiterjedt: az új szavak részben meghonosodtak, részben rövid időn belül kihaltak. Gróf Széchenyi István használta először az *adó*, *bér*, *társaság* szavakat (Széchenyi I., 1844).

Az 1867-es kiegyezéssel létrejött Osztrák-Magyar Monarchia hatalmas egységes piaca, közös pénzügy, a Bach-korszakban létrehozott adórendszer, közös közlekedési, hírközlési rendszer stb. biztosította a további fejlődést. Szabaddá vált a tőke és a munkaerő áramlása. 1867-72 között 5 ezer

bank működött Magyarországon, 1864-ben létrehozták a *Budapesti Értéktőzsdét*, továbbá *kereskedelmi és ipari kamarák* alakultak. A magyar gazdasági szaknyelvhasználat gyorsan bővült [1.].

Később viszont a magyar gazdasági szaknyelvhasználat viszonylagos beszűkülésének lehettünk tanúi az 1945-1989-es tervgazdálkodással, KGST-vel fémjelzett időszakban. Ekkor valós piaczdasági események híján egyfajta gazdasági analfabetizmus lett úrrá a gazdasági élet „hétköznapi” szereplőin, értsd. a magánháztartásokon. Az „átlagember” korábban nem volt jelen a gazdaságban és a piacon, nem foglalkozott naponta a részvényárfolyamok alakulásával, nem érdekelte, hogy áll a dollár, nem érezte szükségesnek a gazdasági sajtó követését. A szocialista gazdasági szaknyelvet a közgazdasági és az üzleti fogalmi rendszer összemosása jellemezte. Mindez odavezetett, hogy egyfajta „zsargon” vagy másképpen szólva gazdasági reformnyelv alakult ki (az oktatásban is), amely egy KGST-s szubkultúrára volt csak jellemző például *tervezdálkodás*, *5 éves terv*, *békekölcsön* (Szekrényesné Rádi, É., 2015).

1990 után a gazdasági szaknyelvben nemcsak új fogalmi rendszer alakult ki (főleg anglicizmusok, új fogalmak), hanem a globalizáció és a fenntartható fejlődés új ideológiai tartalommal is megtöltötte azt. Elérhetővé vált az angol, német, francia, spanyol stb. szakirodalom. A közoktatásban és a felsőoktatásban is egyre nagyobb teret nyert a gazdasági szaknyelv tanítása, s ennek folyományaként a könyvpiacra is megjelentek a gazdasági szaknyelvi témájú könyvek, jegyzetek, fordítások. A kereskedelmi televíziók és rádiók gazdasági témájú adásai, a reklámok nem hagyták érintetlenül a köznyelvet sem. Így a gazdaság nyelve nemcsak az egyik leggyakrabban és legszélesebb körben használt nyelvváltozáttá vált, de sokszínűsége és a változások iránti fogékonysága okán rendkívül izgalmas kutatási terület is lett.

Az elmúlt évtizedekben a gazdaság nemzetközi integrációja és a globalizáció nagy hatással volt a gazdasági rendszerekre, az üzleti életre és a világkereskedelemre. A digitális technológia további változásokat hozott az üzleti világban és az élet minden területén. A gazdasági folyamatok gyorsabban mennek végbe, és a szolgáltatások és az információ szabad áramlása új lehetőségeket teremt a világ gazdaságában.

Megállapítható tehát, hogy a társadalmi, ipari és kereskedelmi élet egyes entitásai a fejlődés során reáliákká váltak, illetve válnak folyamatosan (cégek, banki intézmények, pénznemek, jogi berendezkedés), egyes reáliák pedig a történelem fejlődésével párhuzamosan kihaltak, vagy történelmi reáliákká váltak (például *pénzsek: líra, márka*).

A történelmi áttekintés alapján az is megállapítható, hogy a gazdasági szaknyelv - a többi szaknyelvhez hasonlóan - nem önálló nyelvi rendszer, hanem sajátos, gazdasági, üzleti eseményekkel kapcsolatos (beszéd)helyzetekben a gazdasági tevékenységet professzionális szinten folytató személyek, illetve közösségek jellegzetes nyelvhasználata. Szókincse és a köznyelvi szókincs között nem vonható mindig éles határ.

Definíciók: A reáliák

A reália fogalmat vagy tárgyat önkényesen megjelölő kifejezés. Forrásnyelvi használata széleskörű, a célnyelvben azonban erősen korlátozott. Jellemzői:

- Erősen kötődik egy-egy nemzeti hagyományhoz.
- Fennmaradásának időtartama (gyakran) rövid.
- Eredete mindig az adott nemzeti nyelv.
- Denotátuma gyakran valóságos, kézzelfogható dolog.
- Egzotikus, a múlt hagyományait tükrözi és konzerválja.
- Jól felismerhető, mert egy másik kultúrában denotátuma nincs, és ezért idegenül hat.

- Fordításakor van választási lehetőség (transzliteráció, analógia keresése, magyarázó fordítás, általánosítás, teljes átalakítás, kihagyás).

Fordítása néha fel sem merül, ha igen, akkor nehéz találni hozzá célnyelvi ekvivalenst (ekvivalens nélküli lexika, kulturális szavak, egzotikus lexika, lakunák) (Klaudy, K.–Gulyás, R., (2015).

A terminusok

A fogalmat deskriptíven megjelölő szakkifejezés.

- Forrásnyelvi és célnyelvi használata csupán egy szűk szakmai körre jellemző.
- Fordításakor nincs választási lehetőség, mindig ugyanúgy kell használni.
- Fordítása szükségszerű és mindig eleve van vagy születik célnyelvi ekvivalense.
- Nem, vagy csak gyengén kötődik a nemzeti hagyományokhoz.
- Fennmaradásának időtartama hosszú.
- Eredete gyakran egy másik idegen nyelv: latin-görög-angol.
- Denotátuma gyakran nem megfogható, hanem inkább fogalmi természetű dolog.
- Praktikus, a jelen és jövő megértését, építését szolgálja.
- Néha nehezen felismerhető, mert egyes nyelvhasználók terminusként használhatnak olyasmit, ami mások számára is jelent valamit, de csak köznyelvi értelemben.
- A terminusok olyan fogalmakat, szavakat vagy kifejezéseket jelentenek, amelyek jelentésükre vonatkozóan egy meghatározott meghatározást, definíciót képviselnek. A terminusokat számos területen használják, többek között a tudományban, a jogban, az üzleti világban, a technológiában a mi esetünkben a gazdaság világában (Klaudy, K.–Gulyás, R., (2015).

A reáliák és a terminológia kapcsolata

A gazdasági szaknyelv fontos ismérve az egyértelműség. Egy társadalom minden tagja valamilyen módon és valamilyen szinten bekapcsolódik a gazdasági körfolyamatba. Ezért szükségszerűvé válik a gazdaság területén való bizonyos szintű jártasság is. Ez a jártasság a gazdasági szaknyelv megértését, használatát és a nyelvhasználat mögött meghúzódó gazdasági tartalmak ismeretét jelenti. Ezért fontos, hogy a professzionális gazdasági szereplők nyelvhasználatát egyértelműen közvetítse a kifejezni kívánt tartalmat, így a különböző terminusok, szaknyelvi kifejezések jelentését is.

A gazdaság nyelve rendkívül szerteágazó, gazdag belső struktúrával rendelkező szaknyelv. Fejlődését nemcsak az adott szakterületek eredményei, hanem a történelmi (társadalmi, politikai) körülmények is alapvetően meghatározták.

A nemzetközi életüket figyelembevéve felvetődik a kérdés, hogy ezek az elnevezések reáliák vagy terminusok?

Klaudy Kinga szerint ezek „terminologizálódott reáliák”, ugyanis – noha valaha minden ország nyelvhasználói számára reáliaként jelentek meg – minden célnyelvre le kellett és le is lehetett őket fordítani. Szemben a hagyományos reáliákkal, amelyek akár évszázadokig is „elvannak” anélkül, hogy bárki le akarná őket fordítani, a legtöbb nemzetközi ipari, kereskedelmi reália nagyon gyorsan terminussá is válik, hiszen eleve azonnal több másik nyelven is megjelenik, és mivel az adott kultúrák képviselői együtt alkotják őket, legfeljebb a meghonosodás rövid, első szakaszában merül föl a

probléma, hogy „ez a mi kultúránkban nincsen, ezért ezt mi nem tudjuk mondani” (Klaudy, K – Gulyás, R. (2015).

Reáliákból terminusok

A terminussá válás során a reália alaptulajdonságait el kell, hogy veszítse. Jellemzőik:

- kulturálisan kötött nyelvi elemek, illetve kulturálisan kötött szavak, tehát kulturális „emlékezetük” van, két nyelvnek soha nincsenek azonos jelentései, mivel jeleik más hálót alkotnak,
- nyelvhasználatbeli jelentésük meghatározott kontextushoz kötődik

Ha ezekből terminust akarunk készíteni, akkor:

- feltétel, hogy a tranzitivitásnak és a szimmetriának teljesülnie kell, és kontextushálójuknak minden nyelvben azonosnak kell lenniük,
- nemcsak a terminusoknak kell alkalmazkodni a nyelvekhez, hanem a nyelveknek is a terminusokhoz.

Fontos észrevenni, hogy mindkettő az idővel változhat és adaptálódhat a környezethez. A reáliák idővel változhatnak, mert a valóság változik, míg a terminusok jelentése változhat, mert az új tudományos eredmények, technológiai fejlemények és új kutatási eredmények befolyásolhatják. Végül, mindkettőnek fontos szerepe van az emberek kommunikációjában, megértésében és a kulturális jelenségek, értékek kifejezésében. A reáliák kifejezik a valóságot és az emberek életét, míg a terminusok segítik az embereknek megérteni és kommunikálni egy adott témát és szakterületen.

A fenti jelenségek megjelennek a szakkönyvekben

A portugál szaknyelvi jegyzet megújítására most kerül sor. A korábbi jegyzet 1993-ban készült, ezért a (esetleg terminológizálódott) reáliák frissítése, megtartása, módosítása vagy elvetése az eltelt idő és a közben bekövetkezett változások alapján feltétlenül szükséges. Ezen közben törekszünk megvizsgálni, hogy hogyan alakult ezen történelmi reáliák sorsa, melyek a következők lehetnek:

- keletkeztek,
- módosultak,
- terminológizálódtak,
- átvettünk helyette mást (anglicizmust pl.),
- kihaltak.

Érdekessége a jegyzetnek, hogy nem sokkal a rendszerváltás után készült, így az új és régi fogalmi rendszer reáliái (*KGST, Közös Piac*) még keverednek egymással.

Hipotézisek

Kutatásunk során a következő hipotéziseket állítottuk fel:

1. A gazdasági reáliák keletkezése a gazdasági (politikai) folyamatok természetes következménye, amelyet az emberi tevékenység és a természeti erőforrások használata okoz.
2. A gazdasági reáliák élete függ a gazdasági, politikai környezettől, amelyben jelen vannak. A gazdasági környezet változása befolyásolja a reáliák életciklusát.
3. A gazdasági reáliák átalakulása folyamatos, és ezt a folyamatot a technológiai fejlődés, az új piacok megjelenése és a változó gazdasági környezet okoz.

4. A gazdasági reáliák halála a természetes életciklus része, amelyet a gazdasági környezet változása, a technológiai fejlődés és a piacok megváltozása okozhat.
5. Az állami beavatkozás befolyásolja a gazdasági reáliák keletkezését, életét és halálát.

Anyag és módszer

Módszer

A kutatási anyagot elemezve arra vagyunk kíváncsiak, hogy a tankönyvek (is) valóban bizonyítják, hogy a gazdasági reáliák életciklusa valóban létezik, és hogy az életciklus fázisai megfelelnek a hipotézisek által leírtaknak. Kigyűjtjük a reáliákat (a cikkben a dőlt betűs példák), osztályozzuk a történelmi időszakok alapján és ennek alapján bizonyítjuk a hipotézisek helyességét vagy helytelenségét.

Kutatási anyag

A kutatáshoz felhasznált anyag a BGE KKK portugál és spanyol nyelvű jegyzetei (Szurovszky, K. (1992), Pellicer, F. et al., (2003).

Eredmények

Hogy függenek össze a reáliák a történelemmel?

A reáliák és a történelem között szoros kapcsolat van, mert a reáliák megjelenése és jelentősége idővel változik. A reáliák a történelem során átalakulhatnak, új jelentést kaphatnak, vagy teljesen eltűnhetnek.

A történelmi reáliák, mint például a vallás, a politika, a technológia, a gazdaság, a társadalmi szokások, a kultúra is, részesei és tükrözői a történelmi változásoknak, amelyeket az emberek az idők során átélnek. A történelem befolyásolja a reáliák megjelenését és jelentőségét, és egyben a reáliák is befolyásolják a történelmi eseményeket.

Azoknak a reáliáknak, amelyek meghatározzák az emberek életét egy adott történelmi korszakban, saját történelmük van, ami az adott korszakba helyezi és megértést ad róla, és amelynek megértésére fontos szem előtt tartani a történelmi hátteret, értelmezni a reáliák jelentését és szerepét az adott időszakban. Egyúttal, ha valahol „találkozunk velük”, akkor már el is tudjuk helyezni őket a megfelelő korszakba.

Hogyan keletkezik egy reália?

Egy gazdasági reália keletkezhet különböző módon, és ez függ a gazdaság állapotától, a társadalmi változásoktól és a technológiai fejleményektől.

- Az egyik módja, hogy egy gazdasági reália keletkezik az, amikor új termékek, szolgáltatások jönnek létre, amelyek megváltoztatják a meglévő gazdasági folyamatokat, például *zálog, nyugtatvány, nyugta*.

- A másik módja, amikor a meglévő gazdasági folyamatokat átalakítják, új szabályozásokkal, változtatásokkal a termelési módszerekben, vagy a piaci viszonyokban, például *rögzített árfolyamok, vám*.
- Egy harmadik módja, amikor a társadalmi változások okozzák a reáliák keletkezését. Például a társadalmi igények változása megváltoztathatja a keresletet és az igényeket az adott termékekre, ezzel új reáliákat hozva létre, például *árkontroll, árpolitika, hiánycikk*.
- Végül, a gazdasági reáliák keletkezhetnek a politikai döntések és az állami beavatkozás eredményeként is, amikor új szabályozásokat hoznak létre, hogy segítsenek a gazdasági növekedésnek, vagy új intézményeket hoznak létre a gazdasági folyamatok szabályozására, például *állami gazdaság, tervgazdaság*.

Hogy hal ki egy gazdasági reália?

Egy gazdasági reália kihalhat egy adott kontextusban, ha az adott jelenség, folyamat, vagy intézmény már nincs jelen az adott gazdaságban, vagy ha a korábban jelentős szerepet játszó reália, egy váltás következtében elveszti jelentőségét és már nem játszik jelentős szerepet.

- Technológiai fejlődés: A technológiai fejlődés néha kihalóvá tesz egy reáliát. Például a mezőgazdasági gépek megjelenése, ami lehetővé teszi a mezőgazdasági termékek termelését, a kézi munkát kiváltja, ami eltűnteti azokat a reáliákat, amik abban a kontextusban voltak jelentősek, például *sarló, floppy*.
- Természetes folyamat: Az idő múlásával, a társadalom és a kultúra változik, ami új reáliák kialakulásához vezethet és régi reáliák eltűnéséhez.
- Társadalmi változások: A társadalmi normák, elvárások és konvenciók változása is hozzájárulhat a reáliák kihalásához. Például a női egyenjogúság elterjedése kihalóvá tette azokat a reáliákat, amik a női szerepeket és teendőket definiálták. De megszűntek például a *rögzített árfolyamok, európai elszámolási egység, Európai Valuta Egység*

Kihaltnak tekintem azokat a reáliákat, melyek:

- Nyom nélkül eltűntek a múltban, például *kő vagy bronz eszközök megnevezései*.
- Történelmi reáliákká alakultak például *solidus, frank, cséphadaró, társadalmi osztályok, státusz*. (Egy történelmi reália a múltban jelentős volt valamilyen okból, és az emberiség kulturális öröksége része, de az adott kultúrában jelenleg nem létezik, nem játszik szerepet.)

Hogyan módosul (mutálódik) egy gazdasági reália?

Egy gazdasági reália általában változik az idő múlásával, és ezt változást a gazdaságban, a technológiában és a társadalmi folyamatok okozhatják.

- Például, a fizetési módok változhatnak az idő múlásával. A középkorban a fizetés legtöbbször terményben történt, később a *pénz* a fő fizetési eszköz. Megjelent a *csékek*, majd megjelentek például a *bankkártyák, mobil fizetőeszközök*.
- Vagy, a termelés módja változhat, ami új technológiák bevezetésével járhat. A mezőgazdaságban például az öntözés és a gépesítés hozzájárulhatnak a termelés növekedéséhez, és ez jelentősen változtathatja a mezőgazdasági termelést, például *traktor, GPS vezérelt traktor vagy munkagép, vetőmag, GMO vetőmag, Közös agrárpolitika (KAP)*.

Az is előfordulhat, hogy a reáliák jelentése változik és mást jelent manapság, mint amit korábban jelentett. Például a *szállítási infrastruktúra* fogalmának jelentése az idő múlásával változott, *logisztikai központokká* alakult.

Hogyan terminológizálódik világunk?

Minden nyelvben megvannak a gazdaság működéséhez szükséges reáliák. A hipotézisekben szerepelt, hogy egyrészt a gazdasági reáliák élete függ a gazdasági, politikai környezettől, amelyben jelen vannak, valamint a gazdasági környezet változása befolyásolja a reáliák életciklusát, másrészt az állami beavatkozás befolyásolja a gazdasági reáliák keletkezését, életét és halálát.

Az Európai Unió felépítésével, közigazgatásával és adminisztrációjával új szintre léptünk a kapcsolatok – akár nyelvi, akár a reáliák – szempontjából. Az Európai Unióval kapcsolatos információcsere lebonyolításához pontos, szakszerű fordításokra van szükség. A szakszerű fordítás alapfeltétele a terminológia, a már kialakult vagy kialakulóban lévő szaknyelv megfelelő alkalmazása. „A normák szerint rendszerezett terminológia segítségével hatékonyabban tudnak együttműködni az adott terület szakemberei, mivel felgyorsul közöttük a kommunikáció folyamata” (Sager 1998: 257). Különösen fontos ez a közigazgatási, jogi, gazdasági szaknyelv esetében, hiszen a szabályozás nyelvi megnyilvánulásban ölt testet: a szöveg szakmai és nyelvi pontossága egymást feltételezi.

Így a nemzeti reáliákkal kezdeni kell valamit, mert ilyen széles nemzetközi szinten valamilyen normarendszer nélkül nem létezik nyelvi közlés. A nyelvi közlés lényegében azért is válik lehetségessé, mert az egyes nyelvi elemeket a történelmileg kialakult hagyomány alapján ugyanúgy értelmezi a közlő, mint a befogadó. Különösen fontos a nyelvi norma szerepe a szaknyelvekben, hiszen a szakközlemények rendszerint új információt hordoznak, vagy legalább az olvasójuk számára újakat. „Arra kell törekednünk, hogy az újonnan alkotott szakszavak minél több követelménynek eleget tegyenek. (...) a leendő szakszavaink a lehetőséghez mérten egyszerűek, hajlékonyak, ha módunk van rá magyarosak, a szaknyelvi terminológia vagy a nómenklatúra rendszerébe jól beilleszthetők, s lehetőleg időállóak legyenek” (Seregy 1989: 32, 36).

A kompatibilitás kialakítása két elv alapján történhet: egyrészt a számítógépes feldolgozhatóság érdekében közelednünk kell az Európai Unió hivatalos nyelveinek szakszókészletéhez, másrészt törekednünk kell a megfelelő magyar nyelvű terminológia kialakítására. Ez utóbbira már azért is szükség van, mert a terminológia elemei szoros kapcsolatban állnak a köznyelvel, azaz a széles körben használatos reáliákkal.

„A szakszókincsek ma már a magyar szókészletnek nagyobb részét alkotják, mint a közmagyar szavak, s bizonyos számítások szerint jóval több szaknyelvi írásbeli produktum jelenik meg, mint köznyelvi vagy irodalmi. (...) a magyar nyelv leginkább fejlődő, szókészletükben gyarapodó részei a szaknyelvek” (Kiss 1995: 83).

Hogy évül el egy szakkönyv?

A gazdasági szakkönyvek rendkívül fontos források a gazdaságtudomány területén, és a tartalmuk idővel változik és fejlődik az új ismeretek és gazdasági folyamatok megjelenése miatt. Az érvényességük meghatározása összetett kérdés, amelyet számos tényező befolyásolhat. Az évülési folyamatot a gazdasági szakirodalomban általában három tényező befolyásolja: az időbeli elavulás, a gazdasági környezet változása és az elméleti fejlődés. Először is, az időbeli elavulás folyamata jelenik meg. Az új technológiák megjelenése, az intézményi változások, a szabályozások módosítása mind-mind

hatással vannak a gazdaságra. Ezen változások miatt az idővel a gazdasági szakkönyvek tartalma elavulhat.

1. táblázat: Példák

<i>Existem taxas de câmbio fixadas (no caso de moedas inconvertíveis ou inconvertíveis (e flexíveis) esta flutuação também pode ser controlada.</i>	<i>Vannak rögzített árfolyamok (konvertibilis vagy nem konvertibilis (és rugalmas) valuták esetében ez az ingadozás is szabályozható.</i>
<p>2. European Unit of Account)</p> <p>1. Ver "Sistema monetário europeu".</p> <p><i>Devido a variedade de divisas nacionais, a Comunidade Económica Europeia achou necessário criar uma unidade comum de conta para fins contabilísticos. As unidades de conta foram criadas para o orçamento, a Comunidade Europeia do Carvão e do Aço, a agricultura, o Banco Europeu de Investimento, as pautas aduaneiras e o Fundo de Desenvolvimento Europeu.</i></p>	<p>2. Európai elszámolási egység)</p> <p>2. Lásd "Európai monetáris rendszer".</p> <p><i>A nemzeti valuták sokfélesége miatt az Európai Gazdasági Közösség szükségesnek találta, hogy közös elszámolási egységet hozzon létre a számviteli célokra. Számlaegységeket hoztak létre a költségvetés, az Európai Szén- és Acélközösség, a mezőgazdaság, az Európai Beruházási Bank, a vámok és az Európai Fejlesztési Alap számára.</i></p>
<i>Em 1979, foi introduzida uma nova unidade de conta, na implementação do sistema monetário europeu, chamada "unidade de conta europeia" (European Currency Unit - ECU).</i>	<i>1979-ben az Európai Monetáris Rendszer bevezetésekor új elszámolási egységet vezettek be, az "Európai Valuta Egység" (ECU) nevet.</i>
<i>É isto que o SME pretende evitar. No centro encontra-se o ECU (Unidade de Conta Europeia) uma unidade monetária composta por um cabaz que compreende a totalidade das divisas comunitárias.</i>	<i>Az EMS célja éppen ennek elkerülése. A középpontban az ECU (Európai Valuta Egység) áll, egy olyan monetáris egység, amely az összes közösségi valutát tartalmazó kosárból áll.</i>

Forrás: Saját szerkesztés

Az elmúlt években például a digitális gazdaság, a kriptovaluták, a mesterséges intelligencia és a fenntarthatóság területén jelentős fejlődések történtek, és ezek a témák sok régebbi szakkönyvben nem szerepelnek, például *blokklánc (cadeia de blocos)*, *pénzügyi technológia (fintech)*, *megosztás alapú gazdaság (economia compartilhada)*, *tömegfinanszírozás (financiamento coletivo)*, *mesterséges intelligencia (inteligência artificial)*, *big data (big data)*.

Másodszor, a gazdasági környezet változása is befolyásolja a gazdasági szakkönyvek érvényességét. Az egyes országok gazdasági politikái, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok, a globális piacok és a monetáris politika mind változó tényezők. A gazdasági szakkönyveknek fel kell frissíteniük ezeket a változásokat, hogy lépést tudjanak tartani a gazdasági valósággal, például *e-commerce > m-commerce (mobile commerce)*, *(elektronikus kereskedelem > mobilkereskedelem)*, *traditional retail > brick-and-mortar retail (bagyományos kiskereskedelem > téglá-és-mörtel kiskereskedelem)*, *sharing economy > access economy (megosztás alapú gazdaság > hozzáférés alapú gazdaság)*, *on-demand economy > gig economy (igény szerinti gazdaság -> gig gazdaság)*, *peer-to-peer lending > marketplace lending (példák közötti kölcsönzés > piaci alapú kölcsönzés)*.

Végül az elméleti fejlődés is fontos tényező az évülésben. Az új kutatási eredmények és elméletek megjelenése általában továbbfejleszti és kiegészíti a meglévő gazdasági elméleteket és modelleket. Az új megközelítések és módszerek szükségessé tehetik a gazdasági szakkönyvek módosítását vagy

bővítését, például *költség-haszon elemzés, gazdasági növekedés elmélete, a humán tőke elmélete (human capital theory), befektetési döntések elmélete, viselkedési pénzügyi elméletek (behavioral finance theories), fenntartható fejlődés elmélete, környezetgazdaságtan (environmental economics)*.

Az elévülés számszerűsítve

A Szurovszky () Portugál szaknyelvi jegyzet I. kötetét megvizsgálva az alábbi statisztikát állítottuk össze (2. táblázat):

2. táblázat: Statisztikák

Megnevezés	Szavak száma	%-ban
Az első kötet összes szavainak száma	36933	
Az első kötet összes gazdasági reáliáinak száma (duplikált is)	3377	9,14%
Az első kötet összes gazdasági reáliáinak száma (egyszeres)	2267	6,14%
Terminológiává átalakult reáliák	256	9,14%
Kihalt, illetve történelmi reáliává alakult	60	6,14%

Forrás: Saját szerkesztés

A hipotézisek további bizonyítása

Az alábbiakban konkrét példákat sorolunk fel állításokkal alátámasztva a hipotéziseket.

- Gazdasági reáliák keletkezése az emberi tevékenység és a természeti erőforrások használata következtében:
 - Az autógyártás gazdasági reáliái, amely az emberi tevékenység (autógyárak létrehozása és autók gyártása) és a természeti erőforrások (acél, üzemanyag stb.) használatának eredménye.
 - A turizmus gazdasági reáliái az emberi tevékenység (szállodák, éttermek, turisztikai szolgáltatások) és a természeti erőforrások (turisztikai látványosságok, természeti környezet) kombinációja.
- Gazdasági reáliák élete a gazdasági és politikai környezettől függ:
 - Az olajárak drasztikus változása hatással van a benzinkutak gazdasági reáliáira. Az olajár emelkedése vagy csökkenése befolyásolja a benzinkutak nyereségét és működését.
 - Az ingatlanpiaci válság a lakásépítők gazdasági reáliáit érinti. Ha a gazdasági környezetben lakossági vásárlók kevésbé engedhetik meg maguknak az ingatlanvásárlást, az a lakásépítők üzleti tevékenységét csökkentheti.
- Gazdasági reáliák átalakulása a technológiai fejlődés, az új piacok megjelenése és a változó gazdasági környezet eredménye:
 - A digitális streaming szolgáltatások megjelenése jelentős változást hozott a zeneipar gazdasági reáliáiban. A hagyományos CD-k és letöltések helyett a streaming platformok terjedése és népszerűsége új bevételi forrásokat és üzleti modelleket hozott.
 - Az e-kereskedelem fejlődése új gazdasági reáliák megjelenését hozta a kiskereskedelem területén. Az online piacterek és az internetes áruházak gyors növekedése

jelentős változásokat hozott a vásárlási szokásokban és a kereskedelmi tevékenységben.

- Gazdasági reáliák halála a természetes életciklus része, amelyet a gazdasági környezet változása, a technológiai fejlődés és a piacok megváltozása okozhat:
 - Az analóg fényképezőgépek piaca jelentősen visszaszorult a digitális fényképezőgépek megjelenésével és a mobiltelefonok kameráinak fejlődésével. Az analóg fényképezőgépek gyártása és forgalma visszaesett, így mint gazdasági reália megszűnt.
 - Az ólomakkumulátorokat az új technológiák, mint a lítium-ion akkumulátorok váltották fel. Az ólomakkumulátorok piaca jelentősen csökkent, mivel az új technológia hatékonyabb és környezetbarátabb volt.
 - Az állami beavatkozás befolyásolja a gazdasági reáliák keletkezését, életét és halálát:
 - Az állami támogatás és szabályozás a megújuló energiaforrások gazdasági reáliáit erősítheti. Az állami támogatás segíthet a megújuló energia projektek fejlődésében és növekedésében.
 - Az adópolitika változása vagy új szabályozások befolyásolhatják a vállalatok gazdasági reáliáit. Az adók növekedése vagy csökkenése hatással lehet a vállalati nyereségre és tevékenységekre.

Ezek a példák jól mutatják, hogy a gazdasági reáliák létrejötte, életciklusa és megszűnése számos tényezőtől függ, beleértve az emberi tevékenységet, a gazdasági és politikai környezetet, a technológiai fejlődést és az állami beavatkozást.

A fentiekből következően a gazdasági szakkönyvek frissítése és módosítása fontos feladat. Az új kutatási eredmények, elméletek és változó gazdasági környezetek miatt a gazdasági szakkönyveknek lépést kell tartaniuk a változásokkal.

Köveztetések és javaslatok

A fentiek alapján a következőket lehet/kell tenni a gazdasági szakkönyvekkel:

- Frissített és bővített kiadások: Az új gazdasági reáliák és elméletek bevezetéséhez a gazdasági szakkönyveknek frissített és bővített kiadásokat kell kiadniuk. Új fejezeteket és tartalmakat kell hozzáadni a legújabb kutatási eredményekkel, módszerekkel és megközelítésekkel.
- Aktualizált példák és esettanulmányok: Az aktuális gazdasági helyzetekhez és folyamatokhoz kapcsolódó példákat és esettanulmányokat kell felvenni a gazdasági szakkönyvekbe. Ez segít a diákoknak és olvasóknak a valós idejű példákon keresztül megérteni és alkalmazni a gazdasági elméleteket és fogalmakat.
- Technológiai fejlődésre való összpontosítás: Az új technológiai fejlemények hatása a gazdasági reáliákra és folyamatokra fontos tényező. A gazdasági szakkönyveknek figyelembe kell venniük a technológiai fejlődést és annak hatásait a gazdasági területeken, például az automatizáció, a mesterséges intelligencia vagy az adatok elemzése terén.
- Átfogó elemzések és összefüggések: A gazdasági szakkönyveknek átfogó elemzéseket kell tartalmazniuk, amelyek összekapcsolják a gazdasági reáliákat a politikai, társadalmi és környezeti tényezőkkel. Ez segít megérteni a gazdasági folyamatok összetett összefüggéseit és hatásait.
- Rugalmasság és folyamatos frissítés: A gazdasági szakkönyveknek rugalmasnak kell lenniük, hogy alkalmazkodni tudjanak az újabb fejleményekhez és változásokhoz a gazdaságban. A

szerzőknek és kiadóknak folyamatosan frissíteniük kell a tartalmakat, hogy lépést tudjanak tartani az elméleti fejlődéssel és a gazdasági változásokkal.

Ezek az intézkedések segíthetnek a gazdasági szakkönyvek megfelelő aktualizálásában és a friss kutatási eredmények, elméletek és gazdasági változások beépítésében. Ezáltal a gazdasági szakkönyvek relevánsak és naprakészek maradnak, támogatva a diákokat, kutatókat és olvasókat a gazdasági folyamatok jobb megértésében és elemzésében.

Hivatkozott források

- Kiss, J. (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klaudy, K. – Gulyás R. (2015): Terminusok és reáliák az európai uniós kommunikációban In: Bartha-Kovács Katalin et al. (szerk.): *Transfert nec mergitur. Albert Sándor 65.születésnapjának tiszteletére*. Szeged: JATE Press. pp. 75–84.
- Klaudy, K. (2013): Nyelvi és kulturális aszimmetria a reáliák fordításában. In: Bárdosi V. (szerk.): *Reáliák – A lexikológiától a frazeológiáig. Értelmezések és fordítási kérdések*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. pp. 86–91. (DOI jelölt)
- Pellicer, F., – Bartha, É., – Faludy, K., – Martínez, Á., – Győri, A., – Rentería, A., – Kiss, B. (2003): *Spanyol szaknyelvi tankönyvek*
- Sager, J. C. (1998): Terminology – standardization. In: Baker, M. (ed.): *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. pp. 355–8. London–New York: Routledge. (DOI: [10.1016/j.sbspro.2014.01.187](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.187))
- Seregy, L. (1989): Nem szakszerű, ha érthetetlen. In: Bíró Á. (szerk.): *Szaknyelvi divatok*. Budapest: Gondolat Kiadó, pp. 28–36.
- Széchenyi, I. (1844): *Adó és két garas. Jelenkor 1844*. Letöltve: 2023. július 11. Forrás: <https://mek.oszk.hu/08100/08188/08188.htm>
- Székényesné Rádi, É. (2015): A magyar gazdasági szaksajtó (2010-2013) kognitív nyelvészeti elemzése. Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi kar.
- Szurovszky, K. (1992): *Portugál szaknyelvi jegyzet I. II. III. kötet*. Budapest: BGF.

Internetes források

- [1.] <https://fazekas.hu/>

Szerző | Author

Lakatos-Báldy Zsuzsanna

ORCID: [0009-0002-6197-248X](https://orcid.org/0009-0002-6197-248X)

Dr., PhD

egyetemi docens

Budapesti Gazdasági Egyetem Nemzetközi Üzleti Szaknyelvek Tanszék

A műre a Creative Commons4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

